

AUKŠTAITIS

Lietuvos Persitvarkymo SĄJODŽIO Utenos rajono tarybos leidinys

1990 m. balandis Nr. 4 (14)

Kaina 20 kp

V. Petronio pieš.

Vanda Judickaitė—SALNIENE

Velykų varpai

—Din-dan, din-dan!—prabils varpai Velykų
Ir kils malda, o akys ašaros.
Dangau, dangau! Girdil Balandžio ryta
Kitaip jau skamba varpas Utenos.
Vienap skambės Leliūnų, Pakalnių,
Kuktiškių,
Kitaip—Saldučiškio, Užpalių, Vyžuonų,
Priskelimo Šventej žodj: „Aleliuja!“
Išgirsime iš lūpų ir širdžiu.

Po štiek metų skelbia jie pasauliui.
Kad mes pakilom kaip laisva tauta.
—Tėvynė Lietuval—kartosime kaip malda.
Tik neparklupk ant kelių, būk tvirta.

Velykiniai varpai tarsi bangą galviausia
Džiaugsmingai nubango toli, toli,
Ant mūs tėvų kapų paglostys gėlę.
Pasveikins kryžius pakely.

Tėvai, senoliai mūsų brangūs,
Sugulė poilsio parapijų kapuos,
Nebesulaukėte Tėvynės atgimimo—
Velykų ryta Jums žemai lenkuos.

Lietuvoje vėl SS...

Fašistiniai SS ir komunistiniai KPSS dalinių. Viskas jų pačiau: ir maršalai brezentinių švarai, ir trumpi juodi automatai, ir saglebė kepurės, ir net elgesys... Tik kariunai skiriamieji ženkli ir fizionomijos ne visai tokios. Visgi Rytai turi savus bruozus, o Vakarai savus.

Tokio sugretinimo gal ir sapne nebūčiau regėjęs, jei televizorių ekranoose ir spaudos puslapiuose nebūtum sumigėję maragos kareiviškos uniformos bei automatais ginkluotos žmogystos. Būtent dabar ir pristiminė vienas karo metų įvykis, mano patirtas tolumoje vaikystėje.

Buvo 1944 metų kovo pabaiga. Karlavo, Čdar rytuose. Nedidelame Salako miestelyje laikinai

įsikūrės lietuvių II stabybos batalionas (suforuotas Panevėžyje), statė Vermachtu naujas gynybos linijas. Batalionas buvo atkeltas iš Baltarusijos, kur labai dažnai buvo užpuldinėjamas banditų (tokiu „gražiu“ vardu) laikais žmonės vadino tarybinius partizanus) ir todėl stabybos dalinio kareivai irgi buvo ginkluoti. Vokiečiams jie dirbo be noro, pasimiliuodami.

Miestelio paaugliai su kareiviais, išskirtytais pas gyventojus, greitai susidraugavo. Net vakarinį patikrinimų metu, kai vienos kuopos būdavo išrikiuotos sodelyje prie Nepraklausomybės paminklo, mes kartu stovėdavom giedodami Hymnų ir giesmę „Marija, Marija“. Mū-

sų niekas nevarydavo šalin ir todėl kartais žinodavome net ne vaikigaliu nosių skirtų dalykų...

Mokykla laikinal buvo užimta kareivų, tai ir gyvenome karo metu valky gyvenimą.

Kartą pavakare, kai iš stabybos darbu miške grižo pavargę kareivai, stanga per miesteli nuaidėjo alialimo signalas. Išgirdė ji bataliono kareivai turėjo susirinkti miestelio aikštėje su visais ginklais ir amunicija. Vaikigaliai, žinoma, irgi pasistengėm staigiai subėgti pasmalsauči: kas čia dės? Koi sunerimė kareivai rikiavosi, mes viska stebėjome nuo šaligatvio ties policijos nuovados būstine. Aiškiai girdėjom, kaip atsitiktiniai praeiviai klausinėjo čia pat stovinti lietuvi policininką, ar ne banditai kur pasirodė? Tas gi, ma-

(Nukelta i 4 ps.)

Balandžio 7 dieną Vilniuje, Vingio parke, susirinko apie 300000 Lietuvos žmonių, kurių širdis jungia vienas tikslas—Nepraklausomybė ir jos įtvirtinimas!

Vytauto Petronio nuotraukose: mitingo akimirkos; kariniu malūnsparniu daugiausiai tik vienas dalyvaujantis „drg. M. Burokevičius“.

Tarpuvaldžio nerimas

Kalendorius skaičiuoja jau antrą mėnesį po Lietuvos Nepraklausomybės atstovyto. Išyko ir rinkimai į vietines tarybas daugumoje rajono ir miesto rinkinių apygardų. Nors šioje srityje pasidžiaugti gal labai ir neturime kuo. Juk po pirmojo rinkimų turo išrinkta tik 37 proc. deputatų. Vėliau dar šiek tiek. Ką reiškia toks rinkėjų abejingumas?

Visu pirmiausia — žmonės pavargo nuo politikos. Ir labiausiai pavargo tie, kurie visiškai nera su ja kaip nors susiję. Nesibaigiančios televizinės diskusijos ir monologai, tiesioginiai radijo sesijų transliavimai, laisvosios spaudos nuomonių gausumas, ginčai ir pažūtų dėstyMAS darbe, šeimoje ar eilėje prie vis mažėjančiu socialistiniu darbo gėrybių, o kur dar maskvietiškų programų grasinimai bei gandai apie kareiviškus manevrus, žinios apie pastatų okupavimą...

Visu šiu naujienu sūkuryje rinkimai į vietines tarybas kažkaip nublanko ir nemaža dalis žmonių net nesivargino nuykti balsuoti. Todėl dar ir nesušaukta pirmoji rajono tarybos sesija, lyg ir tar-

puvaldis. Labai geras laiko tarpas kai kam, kai ką dar įsigytį ar siūly galus giliau paslepsti. Apie tai rašo ir „Respubliką“, Nr. 78 „Krėslų svyravimo metas“, ir gandai apie paskyrų automobiliams, esamiams (dar!) ir buvusiems, skirstymą, ir dar kai kas... Ačiū, gerieji rajono gyventojai, kad buvote tokie „aktyvūs“, davėte dar viena šansą!

Iš visų bent kiek įtakingesnių judėjimų tik LPS nurodė savo palaikomus kandidatus į deputatus. To nepadarė LKP, kaip, beje, ir rinkimuose į Aukščiausiąją Tarybą. Kodėl? I ši klausimą turbūt gerausiai atsakyti jų pati, tiksliau jos atstovai. Tuo tarpu iš 24 LPS palaikytų kandidatų į rajono tarybos deputatus išrinkta 13, 4 rinkiminėse apygardose rinkimai vyks iš naujo. Jose taip pat yra kandidatų, kuriuos palaiko Sajūdis. Yra ir ypač nepalaikomų, pvz. J. Uborevičiaus kolūkio pirmininkas V. Repečka, respublikinės rinkiminės komisijos narys, aktyviausiai pritaręs visiems žinomo vieno iš platformininkų lyderio V. Svedo (Nukelta i 4 ps.)

ISTORINÉ ATMINTIS

Vilniaus kalėjimuose

Antano ZVIRONO prisiminimai
(Pradžia Nr. 1 (11))

Jau antra savaitę, kaip dzūkas kasdien išskiria po gabaliuką duonos, pjausto ją, dažniausiai plūta, į mažus gabalėlius, tokio didumui, kaip cukraus, džiovina sau-lės spinduliuose (tarp 10 ir 12 val.) ir deda į maišiuką. Rengiasi Velykoms. Sava-jos, kad pirmąją Velyką dieną galėsi-a bent duonos sočiai pavalygti (!).

1947. VII. 13

Daugiau kaip ménuo aš nieko nepara-šau. Tiktais rašiau į dienynelį, kurį va-kar išsiunčiau (26 psl.). Nebeužteko lai-ko. Dabar manau testi.

Kovo 25 d. (1945) Verbu sekmadie-nis. Iškūreno krosnį, karšta. Be to, sau-lutė priešpiet nuo 10 val. iki 13 val. švie-čia ir šildo. Išdžiūvo mūsų drabužiai, iš-džiūvo sudrėkusi druska. Sušilom mes patys. Tai pirmą kartą per visą mano kalėjimo laiką iškūrenta krosnis! Svie-sus, linksmas Verbu sekmadienis.

Laukiau Velyką (balandžio 1). Ketvir-tadienį — ar penktadienį — gavau siun-tinį, vadinančią „peredačą“. Turėjom kaip reikiama velykinį stalą: kiaušinių, pyra-gas, sūris, sviestas ir kt.

Per Velykas gavau nuostabiai žąsi ar kalakutą. Rūkyta mësa kaip sūdriaujas kaučiukas. Ne tik mano, bet ir dzūko dan-tys nejeveikia. Atidaviau dzūkui. „Zino-kis, dorok ją, kaip išmanai“. Jis apsinginkla-vo prašmatniu peiliu — geležiniu šaukštū, kurio vienas galas aštriai pagalastas, ir darbavosi, panaudodamas savo tikrai di-delius sugebėjimus ir dzūkišką užsiispri-mą. Laužė paukštį skersai ir išgal, ran-komis ir kojų keliais jį priremdamas, iš-skyrinėjo atskirus gabalus ir pjaustė juos į smulkius gabalėlius. Tuomet ir buvo jau galima pribalti kramtyti, nu-ryt—valgyti ir skoni justi. Ir aš paraga-vau. Dzūkas sudorojo kremzles, gylas, kaulų smegenis, viską iščiulpia, išlaižo. Liko vieni sausi kauliukai, ant kurių ne-

buvo jokio riebalų pëdsako, lyg kokia rūgštimi ar šarmu buvo kaulai nuvalyti, nuskalauti. Po kelių dienų dzūkas papil-nejo, pragiedrėjo, jo akys pagyvėjo, prali-ksmėjo. Juodi plaukai ir barzda, taip pat ir kelnių priekis blizgėti pradėjo: ir joms teko paukštienos.

Rečiau mane vedė tardyti. Atsileido nernivis įtempimas. Apsiraminau. Kame-roje nešalta, bet ir netvanku. Oras pa-kenciamas. Apetitas vilko. Pradėjau taisytis. Jégos didėjo. Reguliariai eidavau pasivaikščioti, beveik kas dieną po 15—20 min. Net mankštintis pradėjau. Kovo, balandžio dienos (1945) šia prasme man buvo geriausios.

Su pirmąja velykine siunta (balandžio 1 ar 4) gavau punda knygų:

1. A. Chodzko—Polsko—angelski ir an-gelski—polski slownik.

2. Eddington—Space, Time and Rela-tivity.

3. Jeams—The Outline of the Universe.

4. Gramatika angliskovo Jazyka.

5. Rusko-anglijskij selskochozajstvenyj slovar*

Be to, jau prieš tai turėjau gavęs Perry

—The growth of Civilization.

Tai išimtis, kuriau man sudarė tardymo sk. vedėjas pulk. (tuomet dar kapitonas) Rozauskas. Neteko išgirsti, kad kam ki-tam tokia išimtis būtų buvusi sudaryta. Tos knygos man (ir visiems kitiems, kuriems teko su manimi NKGB kalėjime gyventi) buvo didžiausia brangenybė. Rugpjūčio 29 (1945), pervedus mane į Lukiskių ka-lėjimą, knygas atėmė, išdavė kvitą, kuris vėliau per įvairias kratas dingo. Dingo turbūt ir knygos. Nebeatgavo ju Universitas, privatūs asmenys (J. Baldžius?). Nors ir rašiau apie tai laiškuose (savie-siems ir H. Horodničiu 1946 m. pradžioje, taip pat 1945 m. spalio 4 d. teis-me per pasimatymą su Adze).

*) Siunčiamos angl. knygos apie špo-paną man nedavė (tik iš tolo parodė): tu-rinys man netinkas, be to, jis esanti ido-mi jiems patiem, jų dar neskaityta, jiems dar nežinoma.

1947. XII. 17

Dar prieš Velykas dzūkas ēmė mokyti anglų kalbos. Neturėjome jokių pagrindų, nors kai ką kur tai buvo nugirdės. Mano tarimas angliskas netikės ir nepatikimas. Tačiau, kiek mokėjau, aš jį mokiau. Vien iš Perry knygos. Graužėm ellutę po el-lutę, puslapį po puslapio. Dzūkas kle-tas, užsispypres. Ir gabus mokyti, ypač kalboms. Turi puikia klausą. Diena iš dienos kala, graužia. Kai gavom tas knygas, ir ypač Chodzkos žodynų, tai taip stengesi — kaip vaikas.

Naktį pabudę, slėpdamiesi nuo prižiū-retojo, skaitydavome, vartydavome storą knygą, prisiimindavom užmiršta žodį ar savoką, stengdamiesi iškalti dar vieną kito žodį. Mielas brangus A. Chodzko. Ištisi puslapeliai Jame pavyzdžiu, aiškinimui. Galima skaityti kaip knygą—angliškai—lenkiškai daži arba lenkiškai—angliškai daži. Ypač mielas jis pasidare, kai aptikom, kad jis labai daug turi sim-patių Lietuvai. Pvz., paaiškinant žodį „Litwa“, pavyzdžio vietoj pateiktas „Litwa“ ojczyzna moja, ty jest jak zdrowie! ir t. t. (Ad. Mickevičius). „Polak“ gi apibūdinama pasakius „Mądry polak po szkodzie“. „Wilna“ vadinas lietuvišku miestu. Visur dažna Lietuvos prieities vaizdų. Dažnai aptinki „W. K. L“ (Wielka Księstwo Litewskie). Romantiko būta Aleksandro Chodzkos.

Aš skaičiau Eddington'ą ir Jeams'ą. Domino pats turinys. Kalba kol kas mažai tesirūpinau. Didieji pripažintieji astro-nomijos vadai. Ir štai abiejų jau nebéra. Jeams mirė šešis metais (1947); skaičiau nekrologą „Prim. sojuznik“. Eddington mirė, berods, metais anksčiau. Ir ne taip seni, rodos. Vos perėjė 60 metų slenkstį.

Abu iškibe į knygas. Tylim išsiisas valandas. Darbinga nuotaika. Geras apeti-tas. Yra ko paragysi, nors ir tenka nor-muoti. Justi, kad atsiguna, tvirtėju.

Dzūkas guli lovoje. Mano lova suiru-si. Aš ant jos susidėjės guloli ir minkštai patogiai sėdžiu. Nakčiai pasiklojo ant grindų.

Pagaliau pasiprašom, kad duotų ada-tą. Prižiūrėtojas, kalėjimo dežuras, „gydytojas“ (moteris, gal med. sesuo)—visi

žada, bet pažado neišteisi. Kartą aplanko kalėjimo viršininkas (majoras). Nusis-tebi, kad aš ant grindų, lova suirusi, ne-aprišta. Gaunam adatą. Dzūkas—puikus siuvėjas. Aš traukiu slūlus iš auto, suku juos, „vaškuoju“ (muilu), o jis siuva. Pagaliau, į antrą para—apsiūta, susiūta, stiprumas išbandytas. Guliu lovoje—kokis smagumas! Kaip minkštai ir patogu! Rodos, niekuomet ir niekur man nebuvo taip minkštai ir patogu, kaip šioje kalėjimo lovoje. Gera konstrukcija, aplink vamzdinių rėmai, apsiūti gera, stipria medžiaga (kalp ir brezentinė, bet ne grubi, žalias spalvos). Atsigulus gi venodai išsiempia, kūno spaudimas tolydziai išsidėsto, nieks mano skaudamų šonų aš-trial nespaužžia. Be to, aš pakloju Adzés atneštą medvilninę antklodę, paskum pa-klodę, po galva pagalvėlę (kitą pagalvėlę atidaviau Dzūkui), apsiloko Povilo kallinius. Miegū karališkai. Pasitenki-nimas gali prilygti tik tam, kuri 1923 m. sausio pabaigoje turėjau pirmąias ke-lias naktis, kai mes — Karo Mokyklos ka-riūnai — grįžom užkarlavę („sukilimo keliu“) Klaipėdą: per 10 dienų gulėjom grioviųose (sausio mėnesį!), kur ant grindų įvairiose patalpose, prekiuose va-gonuose ir po to minkštose Karo Mokyklos lovoje.

1947. VII. 18

Velykos kameraje 47 (1945. IV. 1). Seštadienį — giedra. Saulės šviesos pluo-stelis slenka per mūsų kameros sieną nuo 10 val. iki vidurdienio ir po jo, mus guo-džia, pralinksma. Velykų diena—debe-suota, laščioja, kartkartėmis lyna, ne-linksma mūsų sielose. Mes daugiau ty-lime, kiekvienas salap rūgštame. Prisi-minimal mus ne tiek guodžia, kiek slegia.

Pavakary iš moterų kameros (rodos 45, netoli nuo išėjimo durų, geležinių, pro kurias mus atvedė ir pro kurias į tardymus vedžioja) pasigirsta klasikas jau-nos mergaitės balsas: „Mamal... nie pojadu!“ Toks švelnus, vaikiškas, tokios bejėgės mergaitės...

Prižiūrėtojas Kuksa bara ją, kolioja.

(B. d.)

Alfonsas Daunys-Šriubas

Raistiniai

(Tėsinys)

Sužeisti palei Mockėnus, Krašuonos pelkių salose gydési ir „Pyragaitis“ su „Sakalaiciu“. Abudu iki rudens pasveiko. Rasda-vau čia ir uteniški būrio vadą „Mūką“, o per vasa-rą čia gyveno ir pats „Lie-pa“. Esant pavojui, pagal sutartus ženklus Raistiniuose visada pranešdavo apie stribų ar kareivių apsi-lankymą kalme. Tam rei-kalui sutarote vietoje prie namo būdavo pasta-toma lenta ar ant tvoros padžiauti drabužiai, ga-nykloje tam tikroje vietoje prireštas arklys. Rude-niop jau reikėjo ieškoti šiltesnių vietų, sauses-nėse vietose kasti bunke-rius, nes tai neįmanoma buvo padaryti pelkėse. Apsigyvenome kur kam patogiau, o i Raistinius rinkdomavoms tik vakarais pasitarti.

Gruodžio ménesi karei-viai nuo Utenos, Kuktiškių ir kitų pusiu iš pat ry-to apsupo Krašuonos pel-kes, eidami grandine vie-nas šalia kito, atrado mažą bunkerėlį, kuriamo slapstési du Kačiūnų kai-mo vyrai. Ten pat nelai-minguosis ir sušaudė. Po to jau i Raistinius ei-davome rečiau ir atsargiau, tiktais kai reikėdavo su kuo nors susitikti. O ir tu mano ištkimų draugų sumažėjo. Ta 1945—1946 metų žiemą daugiau lai-

kareiviais. Nutariau nu-bėgti į Kačiūnų pusę pa-zūrēti, ar nera įspėjamų ženklų apie pavojų. Žvilgterėjau ir nusterau: per pelkę nuo Kačiūnų pu-sės brido rusų kareivai.

kaimo žmonių, pjaunantių vasaroj, ir kareiviams ne-kilo jokio įtarimo. Aš gi puoliu pas vyru, kuriuos radau sau ramiai bekortuojančius. Greit visi su-kilo ir, žvilgtelėj į Rais-

link krūmo perėjome Se-duikių vieškelį ir tik tada išgirdome šaudant. Karei-viai ir stribai rado mūsų stovyklas, o mes buvome išėjė į pavojaus zonas. Išsiskirstę po du, išsisklai-

Tauragnų vyru „Pavasario“ kuopos valdyba 1939 metais. Sėdi iš kairės į de-šinę: A. Daunys, kun. Vyt. Samsonas, St. Bitkevičius. Stovi: A. Musteikis, B. Ju-čius, P. Karklinis, K. Bitkevičius.

Jie buvo dar tolokai. At-bégės pas sererį liepiau-kuo greičiau, prisiden-giant krūmais, bėgti iš pelkės. Nebuvo laiko ir atsisveikinti. Išbridus iš pelkės, jinai prisidėjo prie

tinius, pamatėme iškabin-tus pavojaus ženklus, su-pratome, kad esame ap-supti. Skubiai bridome Puodžiukų link, atsargiai apsižvalgydami, išbridome i pakraštį ir nuo krūmo

dėme. Mudu su „Pyra-gaičiu“ nusidanginome į Katlérius. Toks buvo mano paskutinis atsisveikinimas su šiuo man taip bran-giu Raistinių kaimu.

Tragedija prie pirtelės Ryliškiuose

Tarp Tauragnų, Kuktiškių ir Salduiškio mie-stelių, tarytum trikampio centre ramiai sau gyveno Ryliškių kaimas. Palyginti su aplinkiniams tai buvo ga-na didelis kaimas, 1935 metais išskirytas į vien-kiemius. Zemės kaimas turėjo apie 500 ha, o ūki-ninkai buvo daugiausiai smulkūs. Zemė kalvota, daug pelkių, bažnyčia. O tada mažai naudodavo pirkinių mineralinių trąšų, todėl pa-vasarai ne vienam ir duonos pritrūkdavo. Viena kita šeima laimės ieškoti ir už jūrų marių išvyko. Jau-nesni pavasariams išvykda vo uždarbiauti prie plentų ar statybų. Politika žmonės mažai domėjos. Tiesa, jaunoji karta buvo susiorganizavusi į „Pava-sario“ kuopelę, ruošdavo gegužines, žiemą sureng-davo vieną kitą valdini-mą. Nors turtais ir ne-pertekę, žmonės čia buvo linksmai ir smagūs, užjau-tė vienį kitus, o ištiktu nelaimės neapleisdavo. Prie pavardžių turėjo iš prava-dires, nes kaipgi vieną nuo kito atskirsi, jei kai kurie ir pavardes turėjo vienadas.

(B. d.)

NUŽMOGINIMO KONVEJERIS

Lietuvos kariuomenės jaunesniojo leitenanto Eugenijaus Lelėno memuarus iš kalnimo laikų Norilsko gavome per jo žmoną Augustą Lelénienę, gyvenančią Joniškyje (pats Lelénas yra mires). Septynerius metus nekaltai kalintas pagal ypatingojo pasitarimo sprendimą, E. Lelénas namo gržta 1948 metais. Bet ir po sugržimo dar septynis mėnesius jau savo Tévynéje jis negali gauti darbo. Visur bijo įdarbinti ir kratos nu buvusio Lietuvos kariuomenės karininko, padaryto „lauiales prieš“. Pritrakės kantrybės, jis nuelina į Rokiškio „saugumą“, prašosi vėl ištremiamas į Norilską jau su šeima. — Ten aš tikrai gausiu darbą,—sako. Tik po to „nuilmamas draudimas“ išidarbinti.

Pats Eugenijus Lelénas ir minimas prisiminimose Kazimieras Stasiulionis kilę nuo Utenos. Kitis čia minimi karininkai yra iš visos Lietuvos. Manome, kad jų giminės ir artimieji iš šio rašinio kai ką galės sužinoti pirmą kartą, gal tai taps kompasu, kaip ir kur ieškoti kapų, susigrąžinti palaukus.

Memuarai rašyti 1978—81 metais, stagnacijos laikotarpiu, todėl nemažai tepasakyta puse lūpu.

BIRŽELIO KETURIOLIKTOJI

Pagaliau nuobodūs ir įgręsė užsiémimai baigësi. Pabradės poligono palapinėje mudu su kapitonu Limba dviese. Beipių jam — dėjo galvą ant pagalvės ir bema tant užknarkia. Tačiau dabar, nors jau sutemo, mano vado dar nėra. Ima mane snūdas, mingus...

Pašoku lovoje kišeninio žibintuvėlio šviesos apakintas. — Jūs būsite Lelénas? — ir, nelaukės atsakymo, ne pažiūstamas komanduoja: — Apsirengti! Pulkos komisaras kviečia. Mikliai! — Pasižiūriu į fosforuojantį laikrodį — lygiai dvi.

— Milinė apsilikyt! — *primena.

„Kokiu velniu pačiam vidurnakty manės prireikė?

Kam ta milinė, jei komisaro palapinė čia pat?“

Priešais stovi nepažiūstamas. Jo dešinė — milinės kišenėje, kairiajā žibintuvėliu man po kojomis šviečia.

Komisaro palapinė randu prisigrūdusių enkavedistų. Prisistatau pagal visus rikiuotės statuto posmus, tik girdžiu:

— Rankas aukštyn! — šautuvo durtuvas įsiremia į nugarą.

Drauge pulko komisare, leiskite paklausti, ką tai reiškia? — įremiu žvilgsnį. Komisaras nieko neatsako, o du enkavedistai jau spaudo kišenes.

— Kur pistoletas? — šaukia atlydėjės mane.

— Palapinėje po pagalve, — ramiai atsakau.

Cia pat šalia „krato“ vyr. leitenantą Dulkę ir kartu išveda į palapinės. Palydi prie už krūmo stovinčio sunkežimio. Nelaukės paliepimo, įšoku į kėbulą, išgas-dindamas palydovus.

Veža mišku, o keliukas duobėtas. Kratomės su Dulke sėdėdamis ant sugerusio suolo. Senutė pusantratonė stena, čiaudo. Pagaliau keliukas baigiasi — mašinos žibintai apšviečia vien taką pėčiam pralisti miške.

— Ar čia? — iš kabinos šaukia valruotojas. Tik dingt man mintis: ar ne sušaudyti vietą renka. Už ką?

— Duok atgal! — nurodo palydovas. Vėl „pirmaklasė technika“ stena, dūsta atgaline eiga, kol išeidejo iki kryžkelės ir pasuka į priešingą pusę.

Privažiuojam Pabradės geležinkelio stotį, išlaipina. privada prie vagono, bet kareiviams niekaip nesiseka durų praverti, nes jos nuo rolikų nušokusios. Kol jie „mat-da-mat“ keikiasi, su basiliais duris daužo, gera proga pasižvalgyti. Prekinį vagону nei pradžios, nei galio nematyti.

Durių kiek praveria, kad skersas ir nepilvotas gali ilisti. Durtuva palydėti, įsispraudžiame į vagóną. Cia dar tamsu. Užbraukiu degtuką. Vajėzau — vagonas pripakuotas mūsiškiais — veidai pažiūstami. Mano vadas kapitonas Limba kvečia sėstis prie jo. Bet tik po valandos pro grotuotus vagono langelius ima brékštį. Netrukus daugelį visai pradedu atpažinti. Cia ne vien mūsų 234 šaulių pulko vadai suvaryti, yra iš kitų divizijos, dalinių. Va artilerijos majoras Okulič-Kazarinas, šarvuociu rinktinės vadas pulkininkas Gaidys, broliat Siauciūnai. Vagone suskaiciuoju keturiadescimt vyru. Jame sukalti neobliuotu lentu dviaukščiai narai.

Saulė kopija aukštyn ir vagono metalinis stogas kais-ta vis labiau. Išsirengiamo iki glaudžių. Prakaitas žliaugia, liežuvius kaltu stovi. Kad taip nors lašą vanden. Vargais negalais sulaukiame vidurnakčio. Pasidaro vėsiav ir troškūnas mažiau kankina.

— Ochrana po mestam! — pasigirsta komanda.

Vadinasi, važiuosim. Sustojaime Naujojoje Vilniuje. Apie pietus kareivai įmetė dešimt kepaliukų kareiviškos duonos, įkelia puskibirį „kipetoko“. Bet ką toks kiekis reiškia beveik pusimčiu vyru. Dar įvilioja pus-mati „Voblos“.

N. Vilniuje stovime ir dūstame tris parą. Tik tada, kai prie sąstato prikabina dar kelis pulmanus, iš čia išvažiuojame. Tačiau važiuojame tik naktimis, o dienos stovime. Maskvoje pirmą kartą sočiai galime atsigerti. Duonos vos po trupinėli atsignybame, nes jos vertės dar nežinome.

Dieną po dienos daugėja ligonių, viduriuojančių. Pirmiausia nervai neišlaiko pulkininkui Gaidžiui. Jis pripuota prie durų ir iš visų jėgų ima belsti kumščiais, šaukdamas rusiškai sargybiniams. Klaiku į jį žiūrėti: pasiaušės, ruda barzda apšepes, akys stiklinės, lūpu kampuose putos.

— Cito za šum... — praveria vagono duris kareivai.

— Streliate, podlecy, čego dražite! — plačiai išsižer-ges, apželusiai krūting atstatęs, šaukia pulkininkas. Kariavai griebia jį, išstempia iš vagono ir už parankiu nusiveda. Daugiau apie Gaidį nieko girdēti nebentenka.

POLARINE NAKTIS

Išlaipinė prie sąstato, stovi apželusių, apsilamžiusių, bet dar nepalūžusių karininkų kolona. Aplinkui—sargybinių, kas trečias su vilkšniu. Kolonus priekyje stovi purvais apskretusi su dviem kulkosvaidžiais kėbule pus-antrotonė. Aplinkui mus dar saugo ant darbinių mės-luotų kuinų, be balnų, pančiai pasižaboje „kavaleristai“. Avangarde eina latvių, po jū—estų gretos. Mes—Pabal-

tijo karininkų ariergardas. Anie visi, mūsų pavydūi, su kuprinėmis, lagaminais. Latviamis ir estams leido pasiūti maisto, baltinių. Mus gi, atsiprašant, tarsi nukirptus avinus sudorou.

Ziūriu ir savo akimis netikiu: iš ketvirtos nuo galo gretos, atkišes juodą barzdą, man merkia Kazimieras Stasiulionis. Atsargai, kad sargybinių nepastebėtū, įsispraudžiu prie jo. Dar už kelių gretų iš plačių pečių atpažiūstu Juliu Sidagi, Broniu Bronišą, Joną Lelešiu. Tai—mes bendrakursiai artileristai.

Veda mus Krasnojarsko šiaurinio pakraščio šunke-liai. Iš tolo matyti spylgiuotos vienos tvora aptverta pieva. Tai — paskirstymo punktas. Viršininkai atkelia vartus — „dobre požalovat“. „Palikite vilti, kurie čia įeinate“ — nupurto prisiminus Dantės „Dleviškosios komedijos“ vartus į pragara. Suskaičiuoju 1200 sielu. Vėl ragina rikiuotis po 25 gretas — šimtinėmis. Simtininku tampa majoras Zauka, pavaduotoju — kapitanas Saunoris. Liepos 20 d. sugrūda į baržų triumus ir Jenisiejumi atgabena Dudinkos prieplaukon, o geležinkelio nudardina į Norilską. Taip po 50 parų trukusios siaubingos kelionės 1941 m. rugpjūčio 4 d. atsistojuties 70 parale—amžino įšalo žemėje.

Nuotraukoje Lietuvos kariuomenės jaunesnysis leitenantas Eugenijus Lelénas.

ENKAVEDISTU METODAI

1942 m. birželis. Arešto metinės. Iš mano pragyventų 27 metų — patys ilgiausi, patys klaikiausi.

...Iškiestam pas tardytoją man pareiškia: „Lelénas Eugenijus Zenonovičius, būdamas buržuazinės kariuomenės karininku, dalyvavote ginkluotame suokalbyje prieš SSSR“. Perskaite protokola, tardytojas pírštu baksteli, kur pasirašyti.

— Nepasirašyusi, — paprieštarau.

— Pasirašysi, pasirašysi, kalės vaikel—ir gaunu smūgi naganam per kairę ausi. Atrodo, kad sprogo kaukuolė.

— Lelénas, Lelénas, nieko nepasiekxi, tik sau bėda užsitrauksi.

— Ar gali būti dar didesnė bėda, kaip pasirašyti sumanytā melą? — nenusileidžiu.

— Ką gi, rasime priemonių tame priversti...

Siandien šaltis apie 50 laipsnių. Vėl manė šaukia jau nežiniamas kelintą kartą: „Lelénas, susirinkite savo „barachlo“. Atsišvelkinu su barako „kompanija“. Nuveža prie centrinių barakų ir įveda į belangų koridorius.

— Kodėl kvalai trukdote mums baigtį byla? Kai apsigalvositės, pasakykite pro „akį“ sargybiniui, — pasa-koi ir kreipiasi į sargybinių. — I pirmą kamerą.

Prasiveria sunkios, skarda kaustytos dury. I veida plūsteli kvapą gniaužiantis naktikubilio tvaikas. Vidur y kameros iššižergas stovi iki pusės plikas, ant kaklo persimetės rankšluostį ilgisi. Beveik visas jo kūnas tauriuotas. Seimininkas ironiškai mane nužvelgia nuo galvos iki kojų, pamažu nuo kaklo sau nutraukia rankšluostį ir man panosėn atkiša kumštai taip, kad ant keturių pírštu išskaityčiau „Vania“.

— Būkim pažiūstami, atamane Vania... Ženia,

Atamanas prieš mane ant aslos patiesia gana švaru rankšluostį. Nejaukios tokios „apeigos“. Kamerose visiška tyla. Užlipu ant rankšluosčio, nusivalau apavą nuo burkėmis sukočiojės rankšluostį, spiriu jį po narais.

— Senis, savas! — sužūlia kamera. Toliau machorka vaišinu siauba keliančią publiką. Dar siaubingesnį vaižą dala kelia prisigérė arbato esencijos: krinta ant grindų, volioja, raičiojasi. Atamanas demonstruoja, kaip peiliu perréžti pilvą, pats sau ranką įspijauna, krauju įsi-tepa pats ir kliuims veldus, plikus liemenis. Jau pirmą naktį suvokiu žodžių: „Rasim priemonių, kad pasirašytum“ prasmę.

Ryte atneša pusryčius: 400 gramų šlapios duonos ir karšto vandens baką. Mano dailiai neskiriama. Gelbsti atamanas, atlaužęs nuo savo davinio plūtą. Juo paseka kiti kaliniai. As dėkoju, sakau tiek nesuvalgysiu, nes žinau, jog jie alkari kaip šuneliai.

— Ryk, jei duodam, nebūt tokis intelligentas...

Tokioj kompanijoje pabuvęs, kai ką ir gero pajunti. Bet čia niekas nešaukiamas vardu. Yra Ryžyj, Nimoj, Kasoj, Chromoj, Gorbatyj. As gi — Intelligentas.

Viena bėda—ne bėda. Išaiškėja, kad mano kaimynas Nimoj serga niežais. Užsikrečiamė visi. Kasomės iki kraujø. Be to, man sumažintas duonos daviny, nėra ramybės. Kasdien darosi silpniu.

Gal po mėnesio mane vėl išškiečia tas pats viršininkas, kuris igrūdo į mirtininkų kamerą.

— Nejau vien tarnyba buržuazinėje kariuomenėje karininku yra musikaltimas liaudžiai? — sakau jam.

Vyksta karas ir iki jis nesibaigs, nė vienas nebūsitem paleista. O jei nepasirašyti, grąžinsime į kamerą. Būsiu atviras — žūsi anksčiau negu baigsis karas.

— Aišku, kur pasirašyt? — viskas, esu palaužtas. Pa-sirenku vilti, bet ne mirti.

BE KALTES KALTE

1942 m. lapkričio 13 d., per savo vardines, sužinau, kad esu nuteistas septyneriems metams. Pranksta mirties baimė. Noras išsikiu gyvam labai gaus. O į barakus įsisuko dizenterie gilitinė. Mat daugelis iš atliekų duo-bių priversti rinkti silkių galvas, iš jų verda „žuvienę“. Jei kokį kaulą iškapsto — „sultini“ gaminasi. Ima kli-beti dantys. Veldrodėlių nėra, tad vienas kitas, tarsi čigonai arkliams, į dantis žiūrime. Dėl vitamino „A“ stokos skeldė kulnai, per platų plyši atsiveria kaulai. Kai kojos į rankos sausoja, dar galima kenteti, bet kai sušlampa — kojų nepriminsi—balsus skausmas. Ambulatorijos gydytojas „paguodžia“:

— Gerai dar, kad baltas kaulas matosi, ot, kai pradės ruduoti—jau blogai.

Vis labiau ima nesisekti ir man su Kazimieru Stasiulioniui: nušalame rankas, kojas. Kazimierui amputuoja abieji kojų nykštus. As neduo amputuoti. Dėl per-šalimo tenka su šaltkalvių plokščiomis replėmis ir iš vi-nies kabliu ištraukti abieju pusiu akiuius dantis.

Kartą su dėde Petru per vargus patekome skusti bulvių. Nors jam apie 60, bet buvo labai judrus, sąmogin-gas, simpatikas senukas, labai vykstas, megdžiojo Carlito Caplinio eiseną. Kariniu laipsniu už visus kitus vyresnis. Tai — buvęs intendantūros tarnybos generolas mar-joras Gerulaitis (?) Kartą per pietų pertrauką neatveža davino. Sėdim visi ir uteliaujam. Dėde Petras klaupiasi ant kelių, iškėtoja prieš save marškinus ir „medžioja“. Pamatojės ropojančią „blondinę“, abiems rankom ja pri-ploja, lyg žvirlį būtų nutvéręs. Visiems juokas...

Norma nuskusti — bulvų maišas. Lupenas leidžia iš-sikepti.

— Bet man atrodo, tamsta generole, kad per storai bulves skutate? — juokau.

— Atsirado mat, pamokys šūdas šikantį, ponas leite-nante, — atsikrū. Paskui priduria: — Juokai juokais, o man jau prastai. Ne mano amžiu tokį brudą išbriсти. Nesulaikius pavasario. Mirti neblijau, tik balsu, kad niekas nesužinos, kur mano kapas.

Matau dėde Petru iš gilių pajuodusių akiduobių pro atskišius skruostikaulius ašaros rieda. Jaučiu, kad gesta įmūs barako patieka.

— Už ką jums, dėde, net dyvilką metu?

— O ar žinai už ką tau?

— Visi tokie mes „musikaltėliai“.

— Negaliu sau atleisti, kad nelšmoviu į Vakarus. O dabar? Girdi, paaiškink iems, pone generole: „...kai pats ginklų tiekimo skyriaus viršininku buval, kodėl artile-rijos pabūklus ir kitus ginklus pirkai iš Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Čekoslovakijos, bet ne iš Tarybų Sąjungos? Žinai, ap

Mūsu kandidatai

Sajūdžio Utenos rajono tarybos remiami kandidatai į Utenos rajono Liaudies deputatų tarybą

Smėlio gatvės rinkiminė apygarda Nr. 1

Simonas PETNIUNAS — Utenos rajono notaras.

Smėlio gatvės rinkiminė apygarda Nr. 2

Artūras MIELIAUSKAS — laboratorinių elektros krosnių gamyklos inžinierius technologas.

V. Kudirkos gatvės rinkiminė apygarda Nr. 3

Alvydas PUODŽIUKAS — I vidurinės mokyklos mokytojas.

Daugailių rinkiminė apygarda Nr. 19

Ona BULKIENĖ — Daugailių devynmetės mokyklos mokytoja.

Sodinami Neprisklausomos Lietuvos ažuolai. V. Petronio nuotraukoje Lietuvos Respublikos AT deputatas Saulius Saltenis.

Lietuvoje vėl SS...

(Atkelta iš 1 psl.)
gubas" ir pasitraukė keilioka žingsnių atgal. Vai-
kygalių ir dabar buvome
visai netoliene, laukda-
mi, kas dės tollau? Gir-
dėjom, kaip majoras kažką
vos ne verkdamas aiškin-
kareiviams, kurie vis dar
nesuvokė relkalo esmę.
Vadas, tiesiog maldaudama,
prašyti prasė savo
valdžinių.

—Broliai lietuviai, vy-
rai, susivaldykite šia mi-
nutę! Neprāžudykite sa-
ves! Tik ramybės, proto ir
ištvermės...

...O tuo tarpu ant ap-
linkinių kalvų iš užma-
kuotų apkasėlių dygo gran-
dinės vokiečių su margin-
palapinslaustem ir juodais
automatais rankose. Ke-
lioliuka bukanosi kulkos-
valdžių grėsmingai paž-
velgė į pasmerkuosis. Per
lietuvių gretas, lyg
perkuno trenksmas, nus-
rito nuostabos ir protesto
bangą. Vadas dabar jau
šaukte šaukė!

—Vyrai, valdykitės, žu-
sim visi šioje duobėje!

Lietuviai paklusno jėgai.
Niekas nenorėjo zūti be
prasmės. Nė viena ranka
nebuvo išsiesta į tolį sto-
vinčius ginklus, nė vienas
kareivis nepuolet į neap-

Sajūdžio Utenos rajono tarybos remiami kandidatai į Utenos miesto Liaudies deputatų tarybą

V. Kudirkos gatvės rinkiminė apygarda Nr. 1
Audronė LAURINAVICIŪTĖ

Palangos gatvės rinkiminė apygarda Nr. 5
Juozas GECIUNAS

Valžango gatvės rinkiminė apygarda Nr. 9
Aloyzas STRAVINSKAS

Valžango gatvės rinkiminė apygarda Nr. 12
Elena MUSNICKIENĖ

Valžango gatvės rinkiminė apygarda Nr. 13
Artūras PUZINKEVICIUS

Talkos gatvės rinkiminė apygarda Nr. 16
Stasys PETRÉNAS

Talkos gatvės rinkiminė apygarda Nr. 17
Edmundas PUPINIS

Smėlio gatvės rinkiminė apygarda Nr. 23
Pranas Vytautas MIKALIAUSKAS

Smėlio gatvės rinkiminė apygarda Nr. 24
Antanas VAITIEKENAS

Smėlio gatvės rinkiminė apygarda Nr. 25
Vidmantas PIMPE

Kreipimasis į Lietuvos jaunimą

Jaunimas išėjo į gatves Prahoje, Varšuvoje, Berlyne, su jaunimu siejamos permainos Rytų Europos valstybėse. Lietuvos Sajūdyje jaunimo veikla kol kas nebuvó tokia ryški.

Dabar Sajūdis žengia į naują savo veiklos etapą: ruošiamęs naujam suvažiavimui. Po rinkimų daug Sajūdžio žmonių dirbs visų lygiu tarybose. Sajūdžio pasipildyti ir atsinaujinti. Tau, jaunime, teks suteikti jam naujos jėgos, veržlumo, ryžto.

Pabudome ir kelklimės — tokis mūsų šūkis. Mes neturime teisės laukti, kol kitis atneš mums laisvę ir šviesesnę ateitį. Turime patys ją kurti. Todėl jau štandien pradėkime šį darbą Lietuvos labui.

Vilnius, konferencija „Lietuvos kelias“

Tarpvaldžio nerimas

(Atkelta iš 1 psl.)

skundui dėl neįregistruojamo kandidatu į AT deputatus ir ižvelges čia net vienos iš Vilniaus rinkiminė komisių tendencingumą. Nors mums, grupėlei rajono sajūdininkų, dalyvavusią respublikinės rinkiminės komisijos posėdyje sausio 25 dieną, sunku spręsti teisingas ar ne registravimas, bet matėme kaip nudžiugo V. Svedas ir jo agresyviai nusiteikę bendrininkai, etradę tokį aktyvų užtarėjają.

Tarpė išriktų rajono tarybos deputatų kol kas dar nėra nė vieno mokytojo. Todėl V. Kudirkos gatvės rinkiminės apygardos Nr. 3 rinkėjams siūlytume gerai

pamästyti, nes tik čionai kandidatu iškelias vienintelis I vidurinės mokyklos maturatikos mokytojas, rajono pedagogą Sajūdžio tarybos pirmininką Alvydas Puodžiukas.

Praeituose rinkimuose pritrūko rinkėjų ir teisininkui Simui Petniūnui. Galbūt ši kartą Smėlio gatvės rinkiminės apygardos Nr. 1 rinkėjai bus aktyvesni.

Tuo tarpu kai tik pasirodys šis „Aukštaitiškio“ numeris, jau bus īvykusi pirmoji organizacinė, rajono tarybos sesija. Kalp bus suformuota naujoji rajono valdžia? Tai su daugeliu nežinomųjų lygtis, kurios kuo teisingesnio sprendimo su nerimu laukia rajono gyventojai. Aišku tie, kurie mąsto apie ateitį.

Vytenis BREIVA

Kol aukščiau minėtas straipsnis buvo ruošiamas spaudai, īvyko rajono Tarybos pirmoji sesija. Joje rajono Tarybos pirmininku išrinktas Algirdas Petrikas ir pavaduotoju — Petras Galiauskas, LPS rajono tarybos pirmininko pavaduotojas. Rajono savivaldybės valdytoju išrinktas Algimantas Dementius.

V.VIJEIKIO nuotr.

Skelbimai * Skelbimai * Skelbimai

Šiu metų balandžio 18 diena 18.30 val. Tautos namuose īvyks Sajūdžio remimo grupių dalyvių susirinkimas delegatų į II LPS suvažiavimą rinkimui. LPS rajono taryba

Sajūdžio rajono tarybos sąskaita Utenos pagrindinėje banke Nr. 700481.

AUTORIU NUOMONE NEBŪTINAI TURI SUTAPTI
SU REDKOLEGIJOS NUOMONE

Dėkojame, kad padidintą leidinio kainą suprantate,

Spaudė Utenos spaustuvė, Kauno g. 33. Užsak. Nr. 966. Tiražas 3000 egz.

"Aukštaitis" is published in the Lithuanian language

by the Sajūdis Utens Council. Editor: V. Breiva

REDKOLEGIJA: Vytenis BREIVA (redaktorius), Petras GALIAUSKAS, Bėlys JUODZEVICIUS, Vytautas PETRONIS, kun. Sigita SUDENTAS. Redakcijos adresas: Utena, Talkos 3—33, tel. 72692